

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

PEDAGOGICAL SCIENCES

Випуск 4 (67), 2025

Видавничий дім
“Гельветика”
2025

Редакційна колегія

Бахов І. С., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна (головний редактор)

Безверхня Г. В., кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор, професор кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я, Луцький національний технічний університет, Україна

Блажко О. А., доктор педагогічних наук, професор, декан природничо-географічного факультету, професор кафедри хімії та методики навчання хімії, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

Бондаренко В. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки, Національна академія внутрішніх справ, Україна

Вальчук-Оркуша О. М., доктор габілітований, Факультет географічних і геологічних наук, Університет імені Адама Міцкевича у Познані (Uniwersytet imeni Adama Mickiewicza w Poznaniu), Польща

Василишина Н. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний авіаційний університет, Україна

Герасименко Л. В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна

Головач Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

Замелюк М. І., кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, Україна

Кисленко Д. П., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

Костікова І. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Кравченко Т. П., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Кравчук О. В., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Марцева Л. А., доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора Вінницького регіонального центру оцінювання якості освіти, доцент кафедри комп'ютерної інженерії та кібербезпеки, Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

Млинарчук-Соколовська Анна (Anna Młynarczuk-Sokołowska), доктор наук, професор, факультет педагогіки, Білостоцький університет (University of Białystok), Білосток, Польща

Москаленко О. І., доктор педагогічних наук, професор кафедри авіаційних робіт та послуг (англомовний проєкт), Національний авіаційний університет, Україна

Осадченко Т. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Пліско В. І., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й методики фізичного виховання, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Побірченко Н. С., доктор педагогічних наук, професор, Державне Вище Професійно-Технічне Училище ім. Вітелона, Польща (голова редакційної ради)

Поліщук Г. В., доктор педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови та методики її викладання, Центральноукраїнський національний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Потапчук Т. В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної та спеціальної освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Рибалко П. Ф., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики фізичної культури, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна

Рижиков В. С., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник, Військового Інституту Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Даріуш В. Скальські (Dariusz V. Skalski), доктор педагогічних наук, кандидат наук з фізичної культури, інженер, професор, Секція плавання та рятування на воді, Академія Фізичного Виховання та Спорту (Academy of Physical Education and Sports), Польща

Солтик О. О., доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту, Хмельницький національний університет, Україна

Цибульська В. В., кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Чернуха Н. М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації і соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Затверджено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 11 від 10 грудня 2025 року)

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1173 від 11.04.2024 року

Ідентифікатор медіа: R30-03896

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (вул. Фрометівська, буд. 2, м. Київ, 03039, iapm@iapm.edu.ua, тел. (044) 490-95-00).

Періодичність видання: 4 рази на рік.

DOI: 10.32689/maup.ped

Наукові праці МАУП. Педагогічні науки. 2025. Вип. 4 (67). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2025. 78 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку педагогічних наук. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток педагогічних наук в Україні.

ЗМІСТ

Тетяна БАКУМЕНКО, Едуард ХРЯПІН ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ.....	5
Іван БАХОВ, Наталія ГОЛОВАЧ, Тетяна ОСАДЧА ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ АСПІРАНТІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ.....	11
Михайло ЛУЧКЕВИЧ ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ DEVOPS-ПІДХОДУ ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІТ-ФАХІВЦІВ.....	19
Дарія ОКУНЬ, Олександр ПОЛВОДА, Дмитро ШТАНАГЕЙ ВПЛИВ КЛАСИЧНОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ НА АНТРОПОМЕТРИЧНИЙ ПРОФІЛЬ СПОРТСМЕНІВ 17–19 РОКІВ В УДАРНИХ ВИДАХ ЄДИНОБОРСТВАХ.....	26
Олексій ОСКИРКО НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ.....	32
Тарас ПАСКА ЦИФРОВІ ОСВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	37
Кирило ПОНОМАРЕНКО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ.....	44
Оксана СТРІЛЬЧУК, Анатолій СУСТРЕТОВ, Олена БАЧИНСЬКА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗВО УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ІНТЕГРАЦІЮ В НАУКОВИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОСТІР ЄС.....	50
Наталія ТРУЛЯЄВА ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ДИСЛЕКСІЇ ТА ДИСГРАФІЇ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У СПЕЦІАЛЬНИХ КЛАСАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	55
Angelina KHOMENKO THE QUALITY OF JOURNALISM EDUCATION IN WARTIME AND AI.....	66
Сергій ЧЕРНИШОВ, Віктор ДЖИМ ЕТАПНІ ЗРУШЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ЮНИХ ПАУЕРЛІФТЕРІВ 15–17 РОКІВ У МЕЖАХ КЛАСИЧНОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ.....	72

УДК 378.018.43:001.89

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.4.2>

Іван БАХОВ

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
bakhov@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8379-199X

Наталія ГОЛОВАЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри людського капіталу та лідерства,
ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
n_golovach@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6215-6575

Тетяна ОСАДЧА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної психології та медицини
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
osadchatn@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5632-8716

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ АСПІРАНТІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ

У статті розглянуто проблему формування науково-дослідницької компетентності аспірантів у контексті оновлення третього рівня вищої освіти, викликів воєнного стану, цифровізації та посилення вимог до академічної доброчесності. На основі аналізу нормативних документів, праць вітчизняних і зарубіжних учених уточнено сутність науково-дослідницької компетентності як інтегральної здатності аспіранта здійснювати повний цикл наукового дослідження – від постановки проблеми до впровадження результатів та презентації – з дотриманням етичних та методологічних стандартів. Запропоновано структуру компетентності, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний і рефлексивно-оцінний компоненти, а також розкрито роль аналітико-пізнавальної активності й академічної доброчесності в забезпеченні її цілісності.

Розроблено модель формування науково-дослідницької компетентності аспірантів, яка включає цільовий, змістовий, процесуальний та оцінювально-результативний блоки й орієнтована на інтеграцію освітніх і наукових практик, індивідуалізацію дослідницьких траєкторій, використання цифрових інструментів і технологій штучного інтелекту на засадах етичного їх застосування. Обґрунтовано педагогічні умови ефективного реалізації моделі, зокрема розвиток наставництва й супервізії, створення дослідницько орієнтованого освітнього середовища і впровадження системи багатовимірного оцінювання результатів. Отримані результати можуть бути використані для модернізації освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії та вдосконалення організації дисертаційних досліджень у закладах вищої освіти України. Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною перевіркою ефективності моделі, розробленням інструментів діагностики рівнів сформованості компетентності та аналізом впливу міжнародної академічної мобільності на розвиток дослідницького потенціалу аспірантів.

Ключові слова: науково-дослідницька компетентність аспірантів, підготовка дисертації, модель формування компетентності, педагогічні умови, академічна доброчесність, аналітико-пізнавальна активність, цифровізація.

Ivan BAKHOV, Nataliia HOLOVACH, Tetiana OSADCHA. FORMATION OF PHD STUDENTS' RESEARCH COMPETENCE IN THE PROCESS OF DISSERTATION PREPARATION

The article examines the formation of PhD students' research competence in the process of dissertation preparation in the context of digitalisation of higher education and requirements for academic integrity. Limited ability of young researchers to independently plan, conduct and present studies in line with current standards, as well as uncritical use of digital and AI tools, reduces the quality and credibility of dissertations. The purpose of the article is to clarify the essence of PhD students' research competence, to propose a model of its formation and to define pedagogical conditions that ensure the effectiveness of this process in Ukrainian universities. The methodological basis combines competence-based, activity, acmeological and learner-centred approaches; the research uses theoretical analysis, comparison, generalisation and modelling of key sources on doctoral training. Research competence is interpreted as an integral capacity of a PhD student to carry out a full cycle of scientific inquiry – from problem setting and selection of methodology to interpretation and dissemination of results – in compliance with principles of scientific rigour, ethics and academic integrity.

The proposed model includes four interrelated blocks: target (goals, expected outcomes, research motivation), content (research-oriented disciplines, project and publication activity, research and teaching practice), procedural (individual research trajectories, participation in scientific schools and networks, use of digital and AI tools as supportive resources)

and assessment-and-outcome (criteria and tools for diagnosing levels of research competence). Systematic implementation of this model, combined with a research-oriented educational environment and mentoring support, enhances the quality of dissertations and strengthens PhD graduates' readiness for independent research activity.

Key words: *research competence of postgraduate students, dissertation preparation, competence formation model, pedagogical conditions, academic integrity, analytical and cognitive activity, digitalization.*

Постановка проблеми. Проблема формування науково-дослідницької компетентності аспірантів у процесі підготовки дисертації полягає у недостатньому рівні розвитку в них умінь самостійно планувати, організувати та виконувати наукові дослідження відповідно до сучасних академічних стандартів. Сучасні аспіранти часто стикаються з труднощами у виборі методології, опрацюванні джерельної бази, інтерпретації результатів і забезпеченні академічної доброчесності, що знижує якість дисертаційних робіт. Додатковим викликом є обмежені можливості наукового супроводу, цифрові трансформації освітнього процесу та зростання вимог до публічності наукових результатів.

Реалії воєнного стану, зростаючої академічної мобільності, цифровізації освітнього процесу й посилення вимог до академічної доброчесності актуалізують завдання оновлення підготовки аспірантів, зокрема формування їхньої науково-дослідницької компетентності. Саме від рівня сформованості цієї компетентності залежить якість дисертації, швидкість і результативність проходження всіх етапів її підготовки – від вибору теми до захисту, а також подальша здатність молодого науковця підтримувати власну дослідницьку траєкторію.

Проблема ускладнюється ще і тим, що в практиці діяльності багатьох закладів вищої освіти України дослідницька підготовка аспірантів тривалий час сприймалася переважно як індивідуальна взаємодія «аспірант – науковий керівник», тоді як сучасні підходи передбачають системну організацію дослідницько-орієнтованого освітнього середовища, де інтегруються курси з методології дослідження, науково-дослідницька й науково-педагогічна практика, участь у проєктах, наукових школах, конференціях та ін.

Отже, загальна наукова й освітня проблема полягає в тому, щоб забезпечити цілісний процес формування науково-дослідницької компетентності аспірантів, який був би концептуально узгоджений із вимогами законодавства, європейськими стандартами підготовки докторів філософії та потребами національної системи освіти й науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми формування науково-дослідницької компетентності

аспірантів ґрунтуються на широкому спектрі наукових підходів, представлених у сучасній педагогічній літературі. У працях С. Белкіної [1] розкрито значення дослідницької компетентності як інтегрального елементу професійної підготовки, наголошено на її формуванні через засвоєння методів наукового пізнання у процесі викладання природничо-наукових дисциплін. Ю. Бойчук, А. Боярська-Хоменко та Л. Рибалко [2] акцентують на впливі дистанційних технологій, які розширюють можливості аспірантів щодо самостійного опрацювання інформації та виконання дослідницьких завдань. У роботах О. Дубасенюк і О. Вознюк [4] дослідницька компетентність розглядається як результат педагогічного проєкування, що забезпечує розвиток здатності аспірантів до постановки, моделювання та реалізації наукових завдань. Значний внесок у методологічне забезпечення наукової діяльності роблять праці В. Зацерковного та колективу [5], де систематизовано принципи, методи та логіку наукового дослідження, необхідні для якісної підготовки дисертації. У сучасних публікаціях Н. Романчук, О. Майбороди, І. Білюк та О. Савченко [8] запропоновано критерії та індикатори оцінювання компетентності, релевантні для оцінки результатів підготовки майбутніх дослідників. Дослідження Z. Bilyk [9] підкреслюють ефективність використання STEAM-технологій у розвитку здатності до наукового пошуку, що може бути адаптовано і до підготовки аспірантів. У роботі М. Roganova, O. Chaika та S. Rashdyova [11] виокремлено механізми формування дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищої школи, що становить цінний методичний орієнтир і для підготовки докторів філософії. У сукупності ці праці формують науково-методичну основу, яка окреслює сучасні тенденції, проблеми та ефективні підходи до формування науково-дослідницької компетентності аспірантів у процесі підготовки дисертації.

Разом з тим, попри значну кількість публікацій, питання цілісної моделі формування науково-дослідницької компетентності саме аспірантів у процесі підготовки дисертації в українських закладах вищої освіти опрацьоване недостатньо. Потребують уточнення структура цієї компетентності з урахуванням

нормативних вимог до результатів навчання докторів філософії (PhD), а також конкретні педагогічні умови й механізми її формування в освітньо-науковому середовищі аспірантури.

Актуальність теми зумовлена посиленням ролі наукової діяльності як основи інноваційного розвитку суспільства та економіки. Недостатній рівень науково-дослідницької підготовки може негативно впливати на якість дисертаційних робіт та здатність аспірантів до самостійної наукової діяльності. Впровадження сучасних педагогічних технологій створює нові можливості для підвищення ефективності формування дослідницьких компетентностей. Крім того, інтеграція практичних дослідницьких завдань у процес підготовки дисертацій сприяє розвитку навичок аналізу, синтезу та критичного осмислення наукової інформації. Аспіранти, які володіють високим рівнем науково-дослідницьких компетентностей, здатні ефективно брати участь у наукових проектах, публікувати результати досліджень і сприяти розвитку академічної спільноти. Таким чином, актуальність теми визначається потребою системного забезпечення підготовки висококваліфікованих наукових кадрів здатних до самостійної та результативної наукової діяльності.

Формулювання мети статті. Мета статті – теоретично обґрунтувати зміст і структуру науково-дослідницької компетентності аспірантів у процесі підготовки дисертації, розробити модель її формування і визначити педагогічні умови, що забезпечують ефективність цього процесу в сучасному закладі вищої освіти.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: узагальнити існуючі підходи до розуміння поняття «науково-дослідницька» компетентність у науково-педагогічній літературі; уточнити структуру науково-дослідницької компетентності аспіранта з урахуванням вимог законодавства та Національної рамки кваліфікацій; схарактеризувати основні педагогічні умови та організаційні механізми, що сприяють її розвитку в аспірантурі.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження є:

- *компетентнісний підхід*, згідно з яким результатом освітнього процесу виступає не сума знань, а інтегральні компетентності, що виявляються в здатності діяти в стандартних і нестандартних ситуаціях;

- *діяльнісний підхід*, що орієнтує на розуміння компетентності через систему видів

діяльності (пізнавальної, дослідницької, комунікативної, проєктної), в які включається аспірант;

- *акмеологічний підхід*, який дозволяє розглядати процес формування дослідницької компетентності як поступове досягнення «вершин» професійного й наукового розвитку впродовж життя;

- *особистісно орієнтований підхід*, що передбачає врахування індивідуального досвіду й освітніх потреб аспіранта, його наукових інтересів, готовності до саморозвитку та самоосвіти.

У дослідженні застосовано теоретичні методи: аналіз і синтез психолого-педагогічної, нормативно-правової літератури з проблеми дослідницької компетентності; порівняння підходів до структурування компетентностей у вищій освіті; узагальнення й систематизація результатів наукових праць щодо дослідницької підготовки здобувачів вищої освіти; моделювання структури й процесу формування науково-дослідницької компетентності аспірантів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення єдиного європейського простору вищої освіти зумовило переосмислення місця й ролі третього (освітньо-наукового) рівня в структурі вищої освіти України. Закон України «Про вищу освіту» визначає, що освітньо-науковий рівень передбачає виконання здобувачем PhD індивідуального наукового дослідження, результати якого представлені у вигляді дисертації [6]. Національна рамка кваліфікацій закріплює вимоги до результатів навчання, серед яких – здатність формулювати нові ідеї, здійснювати критичний аналіз, оцінювання складних і нестандартних проблем у галузі професійної діяльності, опановувати нові методології й удосконалювати існуючі [7]. Нормативні документи України декларують, що випускник освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії повинен володіти системою загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, серед яких дослідницькі займають центральне місце [6; 7]. Такі вимоги конкретизуються в освітньо-наукових програмах підготовки докторів філософії, де обов'язковим результатом є сформованість дослідницьких компетентностей, уміння самостійно планувати й здійснювати науково-дослідницьку діяльність, презентувати її результати в академічному середовищі.

Науковці розглядають дослідницьку компетентність як інтегральну особистісну якість, що поєднує здатність бачити й формулювати наукові проблеми, оволодіння мето-

дологією дослідження, уміння планувати, здійснювати, аналізувати та презентувати результати наукової праці [1; 2].

Спираючись на узагальнення наведених підходів [1; 4; 8–11], доцільно визначити науково-дослідницьку компетентність аспіранта як інтегральну здатність здійснювати повний цикл наукового дослідження в певній галузі знань – від постановки проблеми до впровадження результатів – з дотриманням принципів науковості, академічної доброчесності й етичної відповідальності.

У структурі цієї компетентності виділяємо такі взаємопов'язані компоненти:

1. *Когнітивний компонент* – система знань про методологію й методику наукового дослідження, сучасні теорії та концепції у відповідній галузі науки, основи інформаційно-пошукової діяльності, вимоги до оформлення наукових робіт, правила цитування й посилання на джерела [5; 6].

2. *Мотиваційно-ціннісний компонент* – стійка спрямованість на наукову діяльність, усвідомлення її соціальної значущості, позитивне ставлення до дослідницької праці, прагнення до самореалізації в науці, сформованість установок на академічну доброчесність. Дослідження показують, що саме внутрішня мотивація, готовність долати труднощі й приймати невизначеність є важливою умовою успішної дослідницької діяльності майбутніх викладачів і дослідників [1, с. 95].

3. *Операційно-діяльнісний компонент* – уміння здійснювати всі етапи дослідження: формулювати проблему, гіпотезу, мету й завдання; добирати адекватні методи; планувати й реалізовувати емпіричну частину; обробляти й інтерпретувати результати; презентувати їх у вигляді статей, доповідей, дисертації; залучатися до проєктної та грантової діяльності [1; 2].

4. *Рефлексивно-оцінковий компонент* – здатність критично оцінювати власні дослідницькі дії й результати, усвідомлювати сильні й слабкі сторони дослідження, коригувати план роботи, приймати обґрунтовані рішення щодо подальших кроків, взаємодіяти з науковою спільнотою, сприймати наукову критику.

Формування науково-дослідницької компетентності аспірантів є не факультативним завданням окремих кафедр або наукових керівників, а нормативно закріпленою метою третього рівня вищої освіти в Україні.

У працях [3; 10] в концепції людиноцентричної модернізації освіти виділено аналітико-пізнавальну активність (АПА), яка

посідає центральне місце. АПА вводиться як один із ключових індикаторів якості освіти, що відображається в спеціальному індексі, орієнтованому на діагностику й розвиток здатності особистості до самопізнання, опрацювання значних масивів інформації та відбору лише практично значущих знань. Підвищення цього індексу АПА розглядається як «потужне знаряддя» формування ключових компетентностей, необхідних для неперервного навчання, таких як уміння вчитися впродовж життя, інформаційна компетентність, здатність до рефлексивного аналізу власної діяльності та життєвого шляху. Автори підкреслюють, що конкурентоспроможним може бути лише той фахівець, який має внутрішню потребу постійно оновлювати знання, а ця потреба реалізується через розвинену аналітико-пізнавальну активність [3, с. 115]. З огляду на логіку цих досліджень, у науково-дослідницькій діяльності аспірантів АПА виступає методологічною основою формування дослідницької компетентності. Розвинена аналітико-пізнавальна активність забезпечує здатність аспіранта виділяти з великого масиву літератури теоретично та емпірично значущі джерела, критично оцінювати їхній зміст і будувати власну концептуальну модель дослідження. Високий рівень АПА пов'язаний із сформованою потребою в самопізнанні та рефлексії, що в дисертаційній роботі проявляється в здатності усвідомлено обирати методологію, коригувати дослідницький інструментарій та інтерпретувати результати не формально, а в координатах наукової новизни й практичної значущості. Підхід авторів до вимірювання АПА через індекс, побудований на засадах факторно-критеріальної кваліметрії, задає можливість кількісної оцінки дослідницької готовності майбутніх науковців: оцінюванню можуть підлягати рівень внутрішньої мотивації до пізнання, здатність до системного аналізу, критичність мислення, уміння працювати з різними джерелами інформації. З позицій авторів, науково-дослідницька діяльність є вищим проявом аналітико-пізнавальної активності, оскільки передбачає не лише відтворення знань, а й їх творчу трансформацію, постановку нових проблем, генерування гіпотез та обґрунтування рішень у умовах невизначеності. Саме тому системи підготовки кадрів вищої кваліфікації (зокрема аспірантура) мають проєктуватися як середовище цільового розвитку АПА, де освітні та наукові завдання органічно поєднані з діагностикою та цілеспрямованим підвищенням індексу аналітико-пізнавальної активності

майбутніх дослідників. У цьому контексті концепція людиноцентричної освіти й культура цільового управління, розроблена співавторами [3; 10], дає методологічні підстави розглядати АПА як інтегральний критерій якості науково-дослідницької підготовки, що безпосередньо пов'язаний з успішністю виконання дисертаційних досліджень.

Саме поєднання зазначених компонентів дозволяє аспірантові не лише виконати формальні вимоги до дисертації, а й стати суб'єктом наукової діяльності, здатним продовжувати дослідницьку кар'єру після захисту.

У сучасному науковому середовищі дедалі більшої актуальності набуває проблема недобросовісного використання штучного інтелекту (ШІ) аспірантами, зокрема при підготовці дисертацій та наукових публікацій. Неконтрольоване застосування ШІ може призводити до плагіату, спотворення результатів досліджень та втрати академічної довіри. Тому важливо навчати аспірантів використовувати ШІ тільки як інтелектуального помічника, який може допомогти у пошуку джерел і їх структуризації, аналізу та перевірці даних, а також доповненню авторських ідей (не замінюючи при цьому критичне мислення й авторський внесок). Особливу увагу слід приділяти формуванню навичок правильного цитування матеріалів, отриманих із використанням ШІ, та розумінню меж його застосування у науковій діяльності. ШІ може ефективно допомагати також у підготовці презентацій і ілюстративних матеріалів. Практичне навчання аспірантів доцільно здійснювати через роботу з ШІ під керівництвом наставника, моделювання етичних кейсів і створення алгоритмів самоконтролю під час використання технологій. Таким чином, аспіранти набувають умінь ефективно застосовувати ШІ як інструмент підвищення якості і результативності досліджень, водночас забезпечуючи дотримання принципів академічної доброчесності.

Спираючись на аналіз наукових джерел та нормативних документів, доцільно розробити модель формування науково-дослідницької компетентності аспірантів у процесі підготовки дисертації (рис. 1).

Запропонована модель формування науково-дослідницької компетентності аспірантів має цілісну, структурно завершену будову та базується на взаємодії чотирьох ключових блоків: цільового, змістового, процесуального та оцінювально-результативного.

У цільовому блоці визначено стратегічну мету – підготовку аспіранта як повноцінного

дослідника, який володіє здатністю самостійно виконувати повний цикл наукового дослідження та представляти його результати у національному й міжнародному академічному просторі. Результати цього блоку деталізуються через сформованість мотиваційно-ціннісних орієнтацій, опанування методологічних знань, розвиток практичних умінь здійснювати дослідницьку діяльність і здатність до рефлексії та самооцінювання власної наукової роботи.

Змістовий блок моделі окреслює структурні компоненти підготовки, що включають освітні дисципліни дослідницького спрямування, систематичну участь аспірантів у науково-дослідницькій діяльності та проходження науково-педагогічної практики. Освітні компоненти забезпечують фундаментальну теоретичну підготовку, тоді як участь у проєктах, конференціях, публікаційній діяльності та грантових конкурсах сприяє формуванню практичних дослідницьких навичок. Науково-педагогічна практика інтегрує педагогічні та дослідницькі функції, створюючи умови для становлення аспіранта як майбутнього науково-педагогічного працівника.

Процесуальний блок відображає організацію діяльності аспірантів і передбачає індивідуалізацію траєкторії дослідження, різноманітність форм наукової роботи та цифровізацію дослідницького процесу. Індивідуальні плани, робота в наукових школах, участь у семінарах і стажуваннях формують динамічну освітньо-наукову траєкторію. Використання цифрових платформ, наукометричних баз даних, програм статистичної обробки та інструментів керування бібліографією забезпечує сучасний рівень дослідження. Особливе місце у цьому блоці посідає формування культури академічної доброчесності, що реалізується через ознайомлення з етичними кодексами, формування навичок коректного цитування та використання антиплагіатних систем.

Завершальним елементом моделі є *оцінювально-результативний блок*, який забезпечує комплексну діагностику сформованості дослідницької компетентності. Запропонована система критеріїв – мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний і рефлексивний – дозволяє здійснювати поетапну, системну та об'єктивну оцінку прогресу аспіранта. Використання анкет, тестів, експертних оцінок, портфоліо досягнень і аналізу публікацій створює багатовимірну картину розвитку наукового потенціалу здобувача.

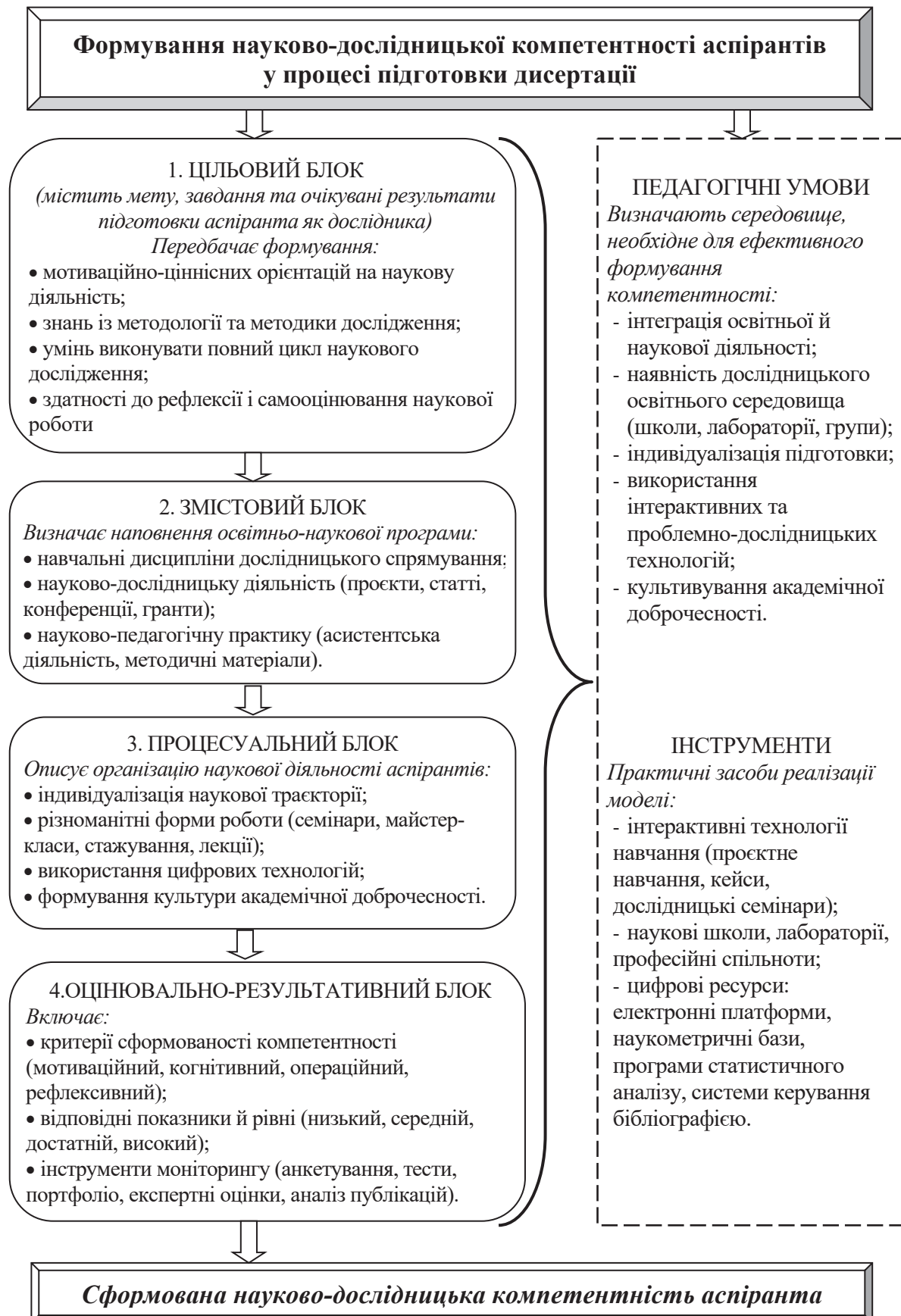

Рис. 1. Модель формування науково-дослідницької компетентності аспірантів у процесі підготовки дисертації

Джерело: розроблено авторами

Ефективність формування науково-дослідницької компетентності також залежить від упровадження дієвих педагогічних інструментів, які забезпечують практичну спрямованість дослідницької підготовки. До таких інструментів належать електронні дослідницькі портфоліо, індивідуальні карти наукового прогресу, цифрові платформи для спільної роботи над даними та інтегровані системи моніторингу результатів навчання. Важливою умовою є розвиток наставництва (mentoring) та тьюторського супроводу, що забезпечують персоналізовану підтримку аспірантів у процесі виконання дослідження. Крім того, застосування міжнародних практик – участь у наукових школах, тренінгах із розвитку навичок науково-дослідної роботи, академічних обмінах – створює можливості для розширення дослідницького досвіду та формує здатність працювати в глобальному науковому середовищі.

Важливою педагогічною умовою є забезпечення постійної наукової підтримки й супервізії, що передбачає регулярні консультації з науковим керівником, участь у засіданнях кафедральних груп та обговорення результатів наукової роботи у колі фахівців. Значну роль відіграє створення цифрової екосистеми дослідження, яка інтегрує репозитарії, системи управління бібліографією та платформи для колективної роботи, що підвищує ефективність аналітичної та пошукової діяльності аспірантів. До важливих інструментів також належать мікронаставництво, залучення аспірантів до рецензування студентських наукових робіт та участь у міжуніверситетських дослідницьких мережах, що сприяє розвитку професійної культури та розширює академічні горизонти. Реалізація цих інструментів формує в аспірантів сталі навички дослідницької взаємодії, відповідальності та академічної самостійності, які є необхідними для успішного виконання дисертаційного дослідження. Сукупна реалізація зазначених умов забезпечує не лише формальне виконання вимог до підготовки докторів філософії, а й якісне зростання дослідницького потенціалу молодих науковців, підвищення конкурентоспроможності української науки в європейському просторі.

Отже, запропонована модель розглядає підготовку аспірантів не як ізольовану індивідуальну діяльність, а як цілісну педагогічно організовану систему, спрямовану на формування високого рівня науково-дослідницької компетентності. Вона забезпечує

узгодженість освітнього, наукового й практичного компонентів підготовки, підсилює інтеграцію в академічне середовище, зміцнює культуру академічної доброчесності та відповідає сучасним вимогам до підготовки докторів філософії в Україні.

Висновки і перспективи подальших розвідок. У результаті проведеного теоретичного дослідження уточнено сутність науково-дослідницької компетентності аспіранта, яку визначено як інтегральну здатність здійснювати повний цикл наукового дослідження з дотриманням принципів науковості, об'єктивності та академічної доброчесності. Виокремлено структурні компоненти дослідницької компетентності – мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний і рефлексивно-оцінний, – що повністю узгоджуються з вимогами Національної рамки кваліфікацій та Закону України «Про вищу освіту» щодо результатів навчання здобувачів ступеня доктора філософії. Сформовано узагальнену модель формування науково-дослідницької компетентності аспірантів, яка інтегрує цільовий, змістовий, процесуальний та оцінювально-результативний блоки, і визначено критерії та показники, що забезпечують об'єктивне оцінювання рівнів її сформованості. Обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективний розвиток дослідницької компетентності, серед яких ключовими є інтеграція освітнього та наукового компонентів, створення дослідницько орієнтованого освітнього середовища, індивідуалізація траєкторії підготовки аспірантів, упровадження інтерактивних і проблемно-орієнтованих технологій навчання та послідовне формування культури академічної доброчесності. Отримані результати мають теоретичне й практичне значення для модернізації освітньо-наукових програм підготовки докторів філософії з педагогіки та суміжних галузей, удосконалення змісту навчальних дисциплін з методології й методики наукових досліджень, планування системи науково-дослідницької та науково-педагогічної практики аспірантів.

Перспективними напрямками подальших розвідок є емпірична перевірка ефективності запропонованої моделі в конкретних закладах вищої освіти, розроблення діагностичного інструментарію для оцінювання рівня сформованості науково-дослідницької компетентності аспірантів, а також вивчення впливу міжнародної академічної мобільності на розвиток їхнього дослідницького потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белкіна С. Д. Формування дослідницької компетентності майбутніх інженерів у процесі викладання навчальних дисциплін циклу природничо-наукової підготовки. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2015. № 3. С. 93–98.
2. Бойчук Ю., Боярська-Хоменко А., Рибалко Л. Формування науково-дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії в умовах упровадження технологій дистанційного навчання. *Наукові записки*. 2023. № 3. DOI: 10.30837/nc.2023.3.74. URL: <https://dSPACE.hnpu.edu.ua/items/7f1b3faf-ca98-4203-ba75-3c03babf36d0/>.
3. Головач Н. В., Дмитренко Г. А. Системне формування нового покоління нації: гуманістичний контекст: монографія. К.: ДКС-Центр, 2019. 350 с.
4. Дубасенюк О., Вознюк О. Формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти засобами педагогічного проєктування. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 2 (126). С. 141–151. DOI: 10.24139/2312-5993/2023.02/141-151.
5. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18> (дата звернення: 30.11.2025).
7. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1341-2011-%D0%BF> (дата звернення: 30.11.2025).
8. Романчук Н. О., Майборода О. В., Білюк І. С., Савченко О. В. Критеріальні засади формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців технічної галузі. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2025. № 2. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2025.2.4> (дата звернення: 27.11.2025).
9. Bilyk Z. I. Development of research competence in future teachers “Fundamentals of Health” using STEAM-technology. *Scientific Notes of Junior Academy of Sciences of Ukraine*. 2023. № 3 (26). DOI: 10.51707/2618-0529-2023-26-03.
10. Nataliia Holovach, Gennady Dmitrenko, Ivan Bakhov. (2020). Digitalization of the Education System: Formation of Personality According to Parameters. *Jour of Adv Research in Dynamical & Control Systems*, Vol. 12, 04-Special Issue, 2020, P. 849-860. DOI: 10.5373/JARDCS/V12SP4/20201555
11. Roganova M. V., Chaika O. I., Rashydova S. S. Formation of research competence of future higher school teachers in the process of professional training. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. № 1 (100). Р. 175–184. DOI: 10.33216/2220-6310-2021-100-1-175-184.

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 19.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025